

In het maartnummer startte Annelies Boutellier een reeks artikelen rond het thema: professionaliteit in het onderwijs. Hieronder het tweede van de in totaal drie door haar te publiceren artikelen.

Wie kijkt er echt om naar de leraar?

Een leraar heeft aandacht van zichzelf nodig; om te leren van zijn manier van doen in allerlei situaties; om te komen tot acties die goed voor hem zijn. Een verstandige manier van reflecteren helpt daarbij.

Gerard stuift de lerarenkamer in. Hij is geïrriteerd. Weer heeft hij een conflict gehad met een paar jongens uit klas 3d. “Die gasten worden steeds brutaler. Ze permitteren zich tegenwoordig van alles”, moppert hij tegen Tom die een kop koffie zit te drinken.

“Te laat binnenkomen; brood eten; sms-en... En steeds die grote mond. Dat schampere gelach. Ik kan er niet meer tegen”. Tom haalt zijn schouders op. “Ga even zitten en neem een bak koffie. Dan kom je wat tot rust.” “Ik ben eerder toe aan een borrel”, verzucht Gerard en laat zich op een stoel vallen. De voortzetting van het gesprek is voorspelbaar: van een klaagzang over de jeugd van tegenwoordig, de verslechterde positie van de leraar, de weinige ondersteuning vanuit de leiding totdat Gerard tegen zichzelf zegt: “Ik word oud.”

Tenslotte zucht hij nog eens diep en denkt: “Ik ben blij als de vakantie begint, dan ben ik er weer een tijdje vanaf.” Maar op weg naar huis is hij nog steeds aangeslagen door de situatie. Hij voelt zich moe en alleen. Voor de zoveelste keer heeft hij het gevoel dat hij niet meer geschikt is voor het onderwijs, dat het eindelijk tijd wordt om eruit te stappen. Het is tenslotte te gek, dat hij zich door die gasten op zijn kop laat zitten.

Interne film

Gerard reageert emotioneel op de situatie: klagen, mopperen, afgeven, veroordelen... Emoties vertroebelen en voorkomen dat Gerard, met of zonder Tom, helder naar een dergelijke situatie kijkt, onderzoekt wat er gebeurt en misschien tot een actie komt.

Natuurlijk roept een dergelijke situatie emoties op. Tegelijkertijd is het goed om deze emoties te wantrouwen. Ze worden opgeroepen door de situatie, maar ze zijn geen logisch gevolg ervan. Het gegeven dat één situatie geheel verschillende emoties bij mensen kan oproepen, is er een duidelijk bewijs voor.

Veel van wat we voelen is een herbeleving. We beleven als het ware iets van vroegere ervaringen opnieuw.

In iedere situatie gaat er iets van binnen bij ons lopen, noem het je interne film. Een film, die samengesteld wordt door ervaringen, beelden en allerlei herinneringen. Opgeslagen in een archief. Dit archief is gevuld met prettige

en minder prettige herinneringen en het speelt bewust of onbewust een grote rol in ons gedrag en bij ons handelen. Onze overtuigingen, normen en waarden zijn hierop gebaseerd. Een gevoel over de manier waarop we in elkaar zitten en wie we zijn heeft hier mee te maken. Veel van wat we voelen is een herbeleving. We beleven als het ware iets van vroegere ervaringen opnieuw. Dat doen we keer op keer op keer...

De reactie op de situatie zit ook vol met oordelen. Eerst in het gesprek tussen Tom en Gerard. De leerlingen, de schoolleiding, de maatschappij. Iedereen moest het ontgelden. Ze beoordelen de wereld om ons heen, de ander, de omstandigheden.

Later stapt Gerard zelf naadloos van zijn emotie over de situatie over in een oordeel naar zichzelf. Een negatief oordeel: hij kon het niet meer en hij moest maar het onderwijs uit.

We zijn geneigd direct commentaar te geven op dat wat we doen, denken en voelen. Een soort stem in ons die veroordeelt en vergelijkt. Een stem die uitgaat van een vaststaand beeld van de wereld en van onszelf.

Beide manieren van oordelen maken dat we het verder onderzoeken van de situatie staken. Misschien is het voelbaar: het geeft weinig ruimte; weinig mogelijkheid tot handelen; weinig energie. Goed reflecteren is zo makkelijk nog niet.

Of-of

We reflecteren vanuit een vast patroon. Dat patroon heeft te maken met wie we zijn. Om maar twee uitersten te noemen: de één zoekt de oorzaak van de manier waarop iets gegaan is altijd bij de ander en bij de omstandigheden, terwijl een ander de oorzaak altijd bij zichzelf zoekt. Zolang dat patroon de overhand heeft zal reflectie niet veel opleveren. De manier waarop je naar situaties kijkt vraagt dus als eerste om onderzoek.

Daarnaast denken we in onze samenleving steeds meer in de óf-óf-sfeer; óf dit is goed óf dat; het hoort zó en anders niet. We denken in zwart-wit: ik ben een goede leraar óf ik ben het niet.

Zo kon Gerard ook niet het gevoel onderdrukken, dat hij niet meer geschikt was voor het onderwijs, omdat hij moeite had gehad met de situatie. We denken in tegenstellingen en denken de wereld daarmee in stukjes. Dat lijkt simpel en helder, maar blijkt vaak heel beperkt omdat deze manier van denken tot uitsluiting en botsing leidt. Die manier van denken heeft ons natuurlijk wel veel gebracht; voorbeelden te over in de wetenschap en

techniek. Maar die wijze van denken brengt ons verder van huis als het om zaken gaat die niet zo logisch in elkaar steken.

En-en

Als we willen reflecteren op een manier dat we ervan leren is er actie nodig:

- onderzoek de manier waarop je naar jezelf kijkt. Doe dit op een positieve manier en met oprechte belangstelling. In plaats van jezelf af te vallen en te veroordelen. Je bent vaak harder naar jezelf dan naar anderen. Zonder te oordelen, zonder er direct iets mee te willen doen. Niet gemakkelijk voor leraren, voor wie be- en veroordelen een kernactiviteit is.
- ontwikkel naast het “óf-óf” denken de “èn-èn” manier van denken. Natuurlijk zit er een kern van waarheid in de reacties van Gerard en Tom op de situatie met de lastige leerlingen. Dat blijft. En daarnaast speelt er ook iets bij Gerard dat maakt dat hij zò in en na de situatie reageert. Als Gerard kan denken: “De jongens in de klas moeten zich wat fatsoenlijker gaan gedragen èn ik krijg meer moeite met al die energie “, dan geeft dat ruimte. Deze twee kanten zijn er tegelijk. Zij zijn een constatering; niet meer dan dat. Dat geeft ruimte om te onderzoeken.

Annelies Boutellier is auteur van het boek *Beter voor de klas, werken aan je persoonlijke professionaliteit* ISBN 9789024417698. Meer informatie op www.buroboutellier.nl

Tips

1. **Neem de tijd.** In het onderwijs volgt de ene actie op de andere. We nemen weinig tijd om te reflecteren en daardoor te leren van een situatie. **Neem zelf de tijd en maak je hard voor reflectietijd met elkaar.**
2. **Vraag anderen om feedback.** Soms loop je vast in je eigen redenering. Dan helpt het om deze aan anderen voor te leggen. **Weer zonder direct te labelen met goed of slecht. Dan wordt feedback niet als negatieve kritiek gevoeld.**
3. **Maak afspraken met je zelf.** Zonder iets direct te willen veranderen kan je je wel dingen voornemen. Zo kan Gerard zich voornemen, dat hij een tijdlang onderzoekt wanneer precies hem het gevoel van het-onderwijs-uit-moeten bekruipt; hij kan zich voornemen met een aantal collega's uit te wisselen hoe zij met dergelijke situaties omgaan en wat er nodig is; of hij kan zich bijvoorbeeld voornemen om eens serieus naar ander werk te kijken. **Maak hierover een contract met jezelf. Dat betekent dat je je voornemens/experimenten opschrijft, een termijn bepaalt, evalueert en jezelf toestaat ten alle tijde je contract bij te stellen.**